

[çeviri makale]

Necip Mahfuz'un Romanlarında Din

Rasheed el-Enany

Çev. Süheyla Hale Bayırbaş

arş. gör., erciyes üniversitesi ilahiyat fakültesi
{ suheylahale@erciyes.edu.tr }

ERUIFD

[2013 / 1, SAYI: 16, SAYFA: 101-108]

Necip Mahfuz'un Romanlarında Din¹

Necip Mahfuz ² ile gerçekleştirdiği bir mülakat esnasında, mülakatı gerçekleştiren konuşmacı onun çalışmalarının üç ana eksen etrafında döndüğü iddia eder: Politika, cinsellik ve din. Mahfuz bu iddiayı kabul etmektedir ve cinselliğe olan ilgisinin politikaya olan ilgisine bağımlı olan ikincil bir konu olduğunu ve din konusundaki ilgisinin de muhtemelen diğer bağımlı faktör olduğunu iddia ederek ilk iki eksen ile ilgili uzun yorumlara girişmektedir. Ancak, tam bu noktada, mülakatı gerçekleştiren talihsiz konuşmacıyı o malum soruya geçmemesi için uyarır ve gayet ciddi bir şekilde onu şöyle durdurur: "Çetrefilli bir mesele olan din konusunda konuşmayacağım. Bu, eleştirilenlerin değerlendirmelerine açık bırakmayı tercih ettiğim bir konu."³

Bu makale, yazarın⁴ açıkça yorum yapmaktan kaçındığı bu çetrefilli soruya bir cevap arama girişimidir.

& & &

Modern toplumda dinin yeri meselesi Necip Mahfuz'un yazarlığının çok erken dönemlerinde zihnini meşgul etmiş bir konudur. Gerçekten de o, modern Mısır'da geçen daha ilk romanında, "al-Kahiratu'l-Cedîde"⁵ (Yeni Kahire)'de, bu problemle uğraşmaya başlar. Yazarın bahsi geçen mülakatta dine olan ilgisinin, onun politikaya olan tematik ilgisinin bir uzantısı olduğu şeklindeki kabulü hiçbir eleştirilenin kabul etmekte zorlanmayacağı bir olgudur ve söz konusu roman onun külliyatı içinde bunun en erken ve en iyi örneğidir. Bu roman, gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde ahlaki seçimlerle çok yakından ilgilenmektedir. Zaten Necip Mahfuz'un dünyasında bireysel ahlak ile toplumsal ahlak birbirinde ayrılmaz bir bütündür, aynı paranın iki yüzü gibidirler. Bu yüzden, yalnızca kendi kişisel kurtuluşu için endişelenen, yakın çevresine ve genel olarak toplumdaki diğer bireylere saygı göstermeyen bir kişi Mahfuz'un cennetinde yer alma ümidi olmayan melun bir egoisttir. Yeni Kahire'nin ana kahramanı olan Mahcûb Abduddaim de, Mahfuz'un toplumsal panoramasında tekrar tekrar resmedilen bu karakter türünün eşsiz bir arketipidir. Bu yüzden Mahcub, yazarın toplumsal ütopyasının dışına güvenle sürgün edilebilir. Romanda, aynı zamanda, kendi toplumlarının reformunda etkili olmak için eşit derece temiz, fedakâr ve arzulu iki kahraman daha sunulur: Biri köktendinci bir müslüman diğeri ise bir sosyalisttir. İkisinin de, Mahcub'un ahlak dışı karakteri ile hiçbir şekilde uzlaştırılma ümidi yoktur. Her ikisi de, insan için ahlaki ilkelerin önemli olduğu noktasında hemfikirdirler ancak bu ilkelerin temeli ve doğası hakkında birbirlerinden tamamen farklı düşünmektedirler. Köktendinci müslüman, 'Yüce Allah tarafından

¹ Bu makale, "Religion in the Novels of Naguib Mahfouz" (Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies) Vol. 15, No: 1/2 (1988), pp.21-27) isimli makalenin çevirisidir.

² 1988 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Mısırlı edebiyatçı, yazar (11 Aralık 1911 - 30 Ağustos 2006)

³ Bk. Necip Mahfuz, Atahaddes İleykum, Dâru'l-Avdâ, Beyrut, 1977, s. 97-103.

⁴ Prof. Rasheed El-Enany, University of Exeter, Arap Edebiyatı

⁵ "Savrun Kahire" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev. Halim Öznurhan, Meneviş Kitapları, 2005. (ç.n)

konulmuş' ilkelerle tatmin olmuş iken, sosyalistin prensipleri "hurafeler yerine bilim, cennet yerine toplum, rekabet yerine sosyalizm"⁶ inancına dayanmaktadır.

& & &

Peki, yazar bu iki zıt toplum görüşünden hangisini desteklemektedir? Asıl sorulması ve cevap verilmesi gereken soru budur. Yazarın otuzların ve kırkların Mısırında etkili olmuş iki farklı sosyo-politik gücü tasvir eden tamamen tarafsız bir hâkim olduğunu iddia etmek, sonraki çalışmalarında daha dikkatli ve daha üstü kapalı bir şekilde tekrar tekrar ifadesini bulan yazarın kendi toplum felsefesine dair ilk işaretleri yorumlamayı başarısız kılar. Aslında Mahfuz'un kendisinin de bu görüşü doğruladığını zikredebiliriz zira o, romanlarında ortaya koyduğu farklı görüşler arasındaki tarafsızlığının sadece teorik olduğunu belirttiği bir röportajında, tarafsızlık kabuğu altında yatan gerçek duruşunu ortaya koyar: "Ben sonuna kadar tarafsız değilim."⁷

O halde, sözü fazla uzatmadan, yazarın benimsediği toplum görüşünün seküler olduğunu ve onun yenilikçi islamcılığı bir köşeye attığını rahatlıkla öne sürebiliriz. Bu yargının kanıtları, onun resmettiği hemen hemen her karakterde bulunabilir. İslamcı bir karakter, çoğu zaman fanatik, öfkeli bir bağınaz hatta bazen gözü dönmüş bir zorbalığa meyilli olarak resmedilir. Bu karakter aynı zamanda, "yalnız bırakılmış", "sosyal ilişkilerde beceriksiz", mizah duygusu olmayan, katı bir açıksözlü olarak tasvir edilir. Söz konusu romanda ise bize ayrıca, bu karakterin on dört yaşına kadar okula gitmekten alıkoyan bir sinir hastalığı sebebiyle normal bir çocukluk geçirmedeği de anlatılır.⁸ Bu korkunç tablonun karşısına sıcakkanlı ve cana yakın bir tabiata sahip, zamanını okumak, spor yapmak, entelektüel tartışmalar gerçekleştirmek, seyahat etmek ve kız arkadaşı ile görüşmek gibi faaliyetler ile geçiren çok daha insancıl, iyi kalpli bir sosyalist konulmaktadır. Üstelik dini inancını bir kenara bıraktığı için, kendi kişisel değerlerine yeni bir temel bulmanın ona ne kadar ızdırab veren bir mesele olduğu anlatılır. Çözüm ise, "toplum" denilen yeni bir tanrıyı ve "bilim" denen yeni bir inancı öğütleyen Auguste Comte felsefesi yolu ile sunulur. Bilge yazar bize karakterini anlatmaya şu şekilde devam eder:

*"Ateistlerin de- inananlar gibi- kendi ilkeleri ve idealleri olduğu düşüncesine ulaşır ... ve bu öz, dine göre insan doğasının daha derinlerindedir; bu insani öz dini de yaratan şeydi, daha önce düşündüğünün tam tersine."*⁹

& & &

Mahfuz'un, sadece bir yıl sonra 1944'de yayınlanan, bir sonraki romanı "Hânu'l-Halîlî"¹⁰de, onun hala aynı görüşleri neredeyse tüm romana hâkim olacak şekilde benimsediğini görüyoruz. İkinci dünya savaşı esnasında Eski Kahire'de

⁶ Necib Mahfuz, al-Kâhiratu'l-Cedîde, Mektebetü Mısır, Kahire, 1958, s. 9.

⁷ Necib Mahfuz, Atahaddes İleykum, s.157-158.

⁸ Necib Mahfuz, al-Kâhiratu'l-Cedîde, s. 12-13.

⁹ A.g.e, s. 22-23.

¹⁰ "Han el Halili" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Bedrettin Aytaç, Hit Kitap Yayıncılık, 2011. (ç.n.)

geçen bu çalışmada, tıpkı "el-Kâhiratu'l-Cedîde"deki selefi gibi, aynı "yeni din"i öğütleyen diğer bir sosyalist ile karşılaşıyoruz. Bu yeni inancın amentüsü yine toplumsal ilerleme ve bilimi içeriyor ve "*Tıpkı dinin bizi putperestlikten kurtardığı gibi bilim de bizi dinden kurtarmalı*"¹¹ diyor kahramanımız. Üstelik modern çağın kendi peygamberleri olduğunu iddia ediyor ve Freud ve Karl Marx isimlerini örnek gösteriyor. Atomun bileşenlerinin bulunması ve güneş sisteminin ötesinde sonu olmayan bir evrenin varlığının keşfedilmesi gibi modern bilimin başarılarına olan hayranlığından bahsediyor. Aynı zamanda dini bir "mit" görerek reddettiği gibi, çözebileceğimiz ve çözmemiz gereken sayısız problemle karşı karşıyayken 'çözumsuz meselelere kafa yormanın değeri' ne dair şüphesini ifade ediyor.¹²

al-Kâhiratu'l-Cedîde'deki durumun tersine, Hânu'l-Halîli'de dinin savunusunu yapan kişi seküler karakterin dengi olan bir entelektüel değildir. Hayal kırıklıkları yaşamış, hayatında beklentilerine ulaşamamış, içine kapalı, az eğitilmiş bir devlet memurudur. Ancak kendi başına geleneksel dini literatürü -derin olarak olmasa da- genel olarak okumuştur ama modern düşünce hakkında oldukça bilgisizdir, öyle ki Marx veya Freud'un isimlerinden bile habersizdir. Kendini beğenmişliğin sınırlarında, haksız ve yersiz entelektüel bir kibir, gösterişçilik ve hak etmediği yerde konumlandırılmışlık hissinden kaynaklanan bir aşağılık kompleksinden muzdarip biri olarak resmedilir. Bir kez daha, yazarın sunumundaki tarafsızlığının sadece yüzeysel olduğunu görmek hiç de zor değildir. Kendi entelektüel konumu, iki muhalif karakter arasındaki bariz entelektüel eşitsizlikte kendini gösterir. Sanki bir görüş, diğeri güçlü görünsün diye kasten zayıflatılmış gibidir.

& & &

Mahfuz'un din meselesi ile yeniden ilgilenmeye başladığı bir sonraki çalışması onun "başyapıtı" sayılan üçlemesidir: Beyne'l-Kasreyn¹³, Kasru's-Şevk¹⁴ ve el-Sukkeriyye¹⁵ (1956-1957). Konu, yine -her zamanki gibi- insanın ilerlemesi ve bu ilerlemeyi gerçekleştirmenin öncülüğü için rekabet eden toplumdaki iki güç: Bir tarafta İslam, diğer tarafta -Mahfuz'un dünya portresinde ayrılmaz bileşik olan- bilim ve sosyalizm. Üçlemenin ikincisi olan Kasru's-Şevk'de, dinin bilim tarafından tamamen alt edildiğini görüyoruz. Üçlemenin sonuncusu olan el-Sukkeriyye'de ise, dini inançla mücadelede bilimin saflarına katılmış görünen sosyalizm ile resmin parçaları tamamlanıyor.

Kasru's-Şevk'de, söz konusu zıtlık, ağırlıklı olarak, üniversite öğrencisi genç Kemal ile onun endişeli babası arasındaki gergin çatışma üzerinden sahnelenir. Adam, bir gazetede oğlu tarafından kaleme alınmış, Darwin'in evrim teorisi açıklayan bir makale okumuştur. Lüks ve keyif içindeki yaşam tarzına rağmen az eğitilmiş ama samimi bir dindar olan baba, oğlunun, Hz. Âdem'in Allah tarafından

¹¹ Necip Mahfuz, Hanu'l-Halîli, Mektebetu Mısır, 1958, s. 91.

¹² A.g.e., s. 61-62.

¹³ "Saray Gezisi" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Işıl Alatl, Hit Kitap yayıncılık, 2008. (ç.n.)

¹⁴ "Şevk Sarayı" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Işıl Alatl, Hit Kitap yayıncılık, 2008. (ç.n.)

¹⁵ "Şeker Sokağı" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Işıl Alatl, Hit Kitap yayıncılık, 2008. (ç.n.)

topraktan yaratıldığı ve Onun tüm insanlığın babası olduğuna dair Kur'an'ın beyanları ile apaçık çelişki içinde olan bir inancı benimsemiş olmasından dolayı dehşete kapılmıştır. Bu sapkın düşüncelerinden dolayı oğlunu azarlar ama Kemal çoktan düşüncelerini değiştirmiştir. Babasının öfkeli azarlarını itaatkâr bir şekilde dinlerken içinden şu düşünceler geçmektedir¹⁶:

" Makaleyi göndermeden önce ne kadar da tereddüt etmişim. Ama sanki inancımın sonlandığını açıkça ilan etmek istemişim. Mearri ve Hayyam ile iyice artan amansız şüphelere karşın iki yıldır azimle bağlı kaldığım inancımın... ta ki "bilim" in demir yumruğu son hamleyi indirene kadar..."¹⁷

Bilim, gerçek dindir. O, alemin büyük sırlarının anahtarıdır. Eğer peygamberler bugün yaşasaydı, bilimi kendilerine tek amaç edinirlerdi. "

Daha önce Hânu'l-Haliîl'de gördüğümüz, iki karşıt taraf arasındaki entelektüel eşitsizlikle bu romanda yine karşılaşırız. Dahası, yaratıcısı olan yazar için hiç kuşkusuz kurgusal (!) bir karakter olan Kemal'in gücünün katlanmış olduğunu da görüyoruz.¹⁸

el-Sukkeriyye'de Mahfuz, "el-Kâhiratu'l- Cedîde" deki üslubuna, yani iki entelektüel denklik üzerinden iki rakip sosyal felsefeyi sunma şekline geri döner. Bu kez karakterler Kemal'in kuzenleri olan Ahmed ve Abdulmunim Şevket kardeşlerdir. Aynı ailenin üyesi, aynı üniversitede okuyan iki kişi ancak bu kadar taban tabana zıt olabilir. Ahmed, ateist bir sosyalist; kardeşi ise müslüman kardeşler üyesi bir İslamcı. Mahfuz, bu kez onları birbirine oldukça yakın kılarak, sanki, iki güç arasındaki çatışmanın hiçbir sosyal bağın ve yakınlığın engel olamayacağı derecede kaçınılmaz olduğunu ima etmek istemiştir.

el-Kâhiratu'l- Cedîde'de olduğu gibi, yazar, islami karaktere fanatiklik ve mizah anlayışından uzak bir mizaç yükleyerek kendi kişisel duygularını açığa vurmaktadır. Hatta, karaktere "kısa ve bodur" gibi itici fiziksel özellikler de atfederek bir adım daha ileri gitmiştir. Sosyalist karakter ise, tabii ki, buna tamamen zıt bir konumda. Bütün bunların yanında, İslamcı karakter, alçakça, evlilik öncesi birliktelik konusunda kendisine izin verdiği için sevdiği kızı terk etmiştir. Diğer yandan sosyalist genç, onun hayatındaki ilk erkek olmadığını itiraf eden kız arkadaşını yüce bir gönüllülükle kabul etmektedir. Bu durum, zamanın sosyal düzeninin baskıcı gücü düşünüldüğünde, üstün bir ruh için hiç de önemsiz bir kanıt değildir.¹⁹

Kasru's-Şevk'de, bilime olan inancın dini inancı Kemal'in hayatından nasıl çıkarttığına şahit olduk. el- Sukkeriyye'de ise insanlığın ilerlemesi için sunulan Mahfuz formülü, zorunlu diğer bir yapısal elementi içeriyor: Sosyalizm. İki kardeş arasındaki entelektüel hesaplaşmada, Mahfuz yeniden, daha önce el-Kâhiratu'l- Cedîde'de vurguladığı gibi, sosyalist-ateist dünya görüşünün de kendi kişisel ahlak

¹⁶ Necib Mahfuz, Kasru's-Şevk, Mektebetu Mısır, t.y., 371-2.

¹⁷ A.g.e., s.375.

¹⁸ Mahfuz Gâli Şükri'ye bu konuda bir itirafta bulunur: " Kemal benim kendi entelektüel bunalımımı yansıtır" bk. Atahaddes İleykum, s.62.

¹⁹ Mahfuz, el- Sukkeriyye, Mektebetu Mısır, Kahire, 1971, s. 29, 41. ve eserin tamamı.

kodlarını içinde barındırdığını, Ahmed'in kelimeleri ile ve onun bilime, insanlığa ve geleceğe olan inancı üzerinden teyid ediyor. Köktendinci kardeşi, onu insanın öz benliğini yok etmekle suçlamakta; o da yeni inancını ateşli şekilde savunarak ona karşı koymaktadır:

*"Bir inancın binlerce yıl yaşaması onun güçlü olduğunu göstermez, aksine insanlığın belli bir bölümünün yozlaştığını gösterir. Bu, yenilenmenin kanunlarına zıttır. Çocukken benim için iyi ve güzel olan yetişkin olduğumda yine iyi ve güzel olamaz. İnsan her zaman tabiatın ve diğer insanların kölesi oldu. İnsanlık, doğanın köleliğine karşı bilim ve yeni buluşlarla, insanların köleliğine karşı ise ilerlemeci doktrinlerle savaştı. Diğer her şey insanın ilerleme yarışında önünü kesen engellerden başka bir şey değildir."*²⁰

Romanın ilerleyen bölümlerinde, bu kez Ahmed'in sosyalist bayan yoldaşı ve müstakbel eşi tarafından, bu yeni inanç için aynı derecede ateşli ve daha akli bir savunma yapılır. Bu örnekte, İslam'ın yenilenme potansiyeli de kabul edilir ama - göreceğimiz gibi- ancak modern çağa uygun olmayan şeylerin terk edilmesi şartı ile:

*"İslam'da biraz sosyalizm bulunabilir. Ancak bu Thomas More, Louis Blanc ve Saint-Simon'un dillendirdiği sosyalizmin hayalî (bilimsele karşı idealist) bir türüdür. İslam, sosyal adaletsizlik sorununa insan bilincinin içinde çözüm arar, oysaki çözüm toplumun kendi ilerlemesinde yatmaktadır. İslam, toplumsal sınıfların kendilerini adres göstermez, bireyleri adres gösterir. Onda bilimsel sosyalizmden hiç bir iz yoktur. Üstelik İslam'ın öğretileri meleklerin önemli rol oynadıkları metafizik masallara dayanmaktadır."*²¹

Mevcut problemlerin çözümünün uzak mazide aranmaması gerektiğini yeniden ifade ederek konuyu sonlandırır. Bu noktada, yazarın ateist-sosyalist kahramanlarının görüşlerini kendisinin de benimsediğine dair bir kanıt daha eklenmelidir: Yazarın, bu yeni inancın yayılmasına tanıdığı açık töleransa yenilikçi İslamcı eğilime ayrılanın çok ötesinde yer verilmiştir.

& & &

Üçlemenin yazılması, iyi bilindiği gibi, 1952 yılında tamamlandı. Bundan sonra Mahfuz "yedi kurak sene" boyunca gizemli bir şekilde yazmayı bıraktı. 1959 yılında, el-Ahrâm gazetesinde "Evlâd Hâratinâ" (Sentimizin Çocukları)²² yazı dizisi ile yeniden yazıya döndüğünde sanki aradan hiç o kadar zaman geçmemiş gibi idi. O yine bildik şekilde insanlığın 'sosyal adaletsizlik' hastalığını teşhis etmiş ve hiç eskimeyen inancını mümkün tek çare olarak sunmaya devam etmekteydi: Sosyalizm ve bilim bileşiği. Oldukça sembolik tarzına rağmen Evlâd Hâratinâ belki de yazarın konu ile ilgili en açık beyanını sayılabilir. Ayrıca, kapsamı en geniş, çağrısı en evrensel olanıdır. Böyledir, çünkü roman yaratılıştan bugüne insanlığın ve dinin tarihinin panoramik bir görüntüsüdür. Tanrı, Adem, Şeytan, Musa, İsa ve

²⁰ A.g.e., s.160.

²¹ A.g.e., s. 310.

²² "Cebelavi Sokağının Çocukları" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Leyla Tonguç Basmacı. Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2008. İkinci olarak Kırmızı Kedi, İstanbul, 2013. (ç.n.)

Muhammed... hepsi oradadır. Ancak, dini birer figür olarak değil, tabiri caiz ise mitolojiden arındırılmış olarak.

Dünya, Cebelavî (yani Tanrı) tarafından çocuklarına, torunlarına ve onların soylarına sonsuza kadar miras bırakılmış bir arazi olarak sembolize edilir. Böyle yaparak yaşlı adam, esrarlı bir şekilde mahallenin (yani dünyanın) köşesindeki heybetli evinde inzivaya çekilir ve bir daha dışarıda görülmez. Mirasın bekçisi, arazinin gelirlerine el koyan ve bölgedeki insanları ücret karşılığı eşkiyalık yapmaya zorlayan bir hırsıza dönüşür. Böylece sosyal adaletsizlik başlar. Ancak adaletsizlik direnişe sebep olur. İşte Mahfuz'a göre Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam tam olarak bu direniştir. Bu basit teşbihle onlar, baskıcı sistem karşısında yeryüzünde adil düzeni kurmayı amaçlayan başarılı sosyo-politik hareketler olarak gösterilir. Ancak, bu peygamberlerin -biz onlara toplumsal asiler diyelim- başarıları sadece geçici bir süre etkili olmuştur. Her seferinde, kasaba eski kötü alışkanlıklarına yeniden döner. Öyleyse hiç umut yok mudur? "Vardır". Romanın ellinci ve son bölümünde yazarın vahyî sesi duyulur: "Arafe". Modern bilimin savunusunu yapan ve şimdiye dek Tanrı'dan ilham alan peygamberlerin ayrıcalıklı toplumsal kurtarıcı rolünü miras alan büyücü "Arafe" ile karşılaşırız. Romanda, yaşlı adam Cebelavî'nin "girilmesi yasak" evinde, önemli ölçüde Arafe'nin kışkırtması ile gerçekleşen gizli ev baskını neticesinde ölümü, modern dünyada Tanrı fikrinin ölümü ile eşleştirilir. Modern dünyanın tanrısı olarak bilimin rolü, "Arafe" tarafından (Bu arada "bilmek" anlamına gelen 'a-ra-fe' kelimesinin seçimi de manidardır), yaşlı adamın ölümünden sonra gerçekleştirdiği ateşli ve pişman bir konuşma ile açıklanır:

*" Babamızdan, evlatlarından iyi olanları ölene kadar çalışmaya sevk edecek tek bir kelime kaldı: "Ölümü". Sanki tüm sözlerinden daha güçlü. İyi bir evladın O'nun yerini doldurması ve "O" olabilmesi için elinden gelen her şeyi yapması gerekir. "*²³

Mahfuz, bilimi dinin tek meşru varisi olarak belirlemek için ciddi bir gayret sarf eder. Romanda, Arafe'nin ölmekte olan yaşlı adamdan, hizmetçisinin iletmiş olduğu bir mesaj aldığı pasajda bu gayret rahatlıkla görülebilir.²⁴ Mesajın içeriği basitçe şöyledir: *"Büyücü Arafe'ye git ve ona büyükbabasının ondan razı bir şekilde öldüğünü söyle."*²⁵ Bu, apaçık ortaya koymaktadır ki, Arafe tıpkı peygamber olan selefleri gibi ilahi vahyin bir elçisidir. Burada Mahfuz'un bilime tıpkı dinlerdekine benzer manevi bir güç bahsetmek gibi bir cürete kapıldığını görüyoruz. Bu, onun ilk romanlarında gördüğümüz gibi, aslında sürekli zihnini meşgul eden şey idi. Diğer taraftan, Bentham'ın "en çok sayıda insana en yüksek mutluluk" rüyasını gerçekleştirebilecek bilimin sınırsız potansiyeli de yeniden vurgulanır. Arafe umudu dile getirir, ki o umut bir gün zorbalığı yok edecek, binalar inşa edecek ve bölge halkına rahat bir yaşam sağlayacak 'büyüsü'dür.

²³ Mahfuz, Evlâd Hâratinâ, Dâru'l-Edeb, Beyrut, 1972., s. 503.

²⁴ Yaşlı hizmetçi kadının onunla gerçekten mi yoksa hayali olarak mı görüştüğü romanda kasıtlı olarak kapalı bırakılmıştır.

²⁵ A.g.e., s. 538.

Mahfuz'un bilime olan inancı koşulsuz bir şekilde devam eder, ancak, Evlâd Hâratinâ'da önceki eserlerinin hiç birinde duymadığımız bir uyarı yapar. Burada, ilk kez, bilimin yanlış ellerde özgürlükten çok baskı aracı olabileceğinin bilincindedir. Büyücü tarafından bölgedeki haydutları yok etmek için icat edilen patlayıcı silaha, Trustee (vekil) tarafından şantaj ve hile ile el konulur. Böylece, tamamen karşı olduğu "yeni süper zorba" yı da yaratmış olur. Yazarın bu kâbusu görmesi şüphesiz nükleer sonrası bir dünyanın ürünüdür. Zira tarihte ilk kez, bilimsel ilerlemenin kötüye kullanılması sayesinde, insanlığın tamamını yok etme tehdidi ile karşı karşıya kalınmıştır.

Evlâd Hâratinâ, Mahfuz'un din meselesi ile ilgili en önemli, en açık ve eksiksiz ifadesi olarak yerini korumaktadır. Bu eserinde, daha önce sadece bir kısmını söylediği konuları ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Ancak o, asla, sonraki romanlarında da modern insanın çıkmazları karşısında dinin yetersizliğini ortaya koymaya son vermemiştir. Örneğin, el-Liss ve-l-Kilâb (1961) adlı eserinde²⁶, Said Mehran'ın içinde yaşadığı gerçekliğin sertliği ile dünyadan tamamen el etek çekmiş sufi şeyh Cüneydî arasındaki taban tabana zıtlık detaylı bir şekilde anlatılır. Ne Cüneydî, Said'i ızdıraptan kurtarabilir ne de Said manevi bir dünyada inzivaya çekilmeye güç yetebilir. Sanki hiç yanlış yola sapmamış ve yanılmamıştır.

Diğer bir örnek olan "et- Tarîk" (1964)²⁷ de insanoğlunun tanrıyı aramadaki nafile çabasının güçlü bir temsiline rastlıyoruz. Kahramanımız, ömrünü hiç tanımadığı babasını aramakla geçirir. Onu asla bulamaz ve hayal kırıklığının sebep olduğu öfke onu cinayete kadar götürür. Bu arayış serüveni sırasında özgür bir hayat, bir iş ve gerçek bir aşk imkânı bulur ama tüm bunlardan serüveni uğruna vazgeçer ve hikâye mutlak bir kayıp ile sonuçlanır.

"eş-Şehhâz"(1965)²⁸, dini mistisizme kapılıp gerçek dünyadan uzaklaşmanın bir işe yaramadığının gösterildiği diğer bir hikâye. Mesaj, her zaman olduğu gibi: Eğer hayatın bir anlamı varsa o hayatın içindedir, dışında değil.

Son olarak Evlâd Hâratinâ'dan yaklaşık 20 yıl sonra yazılan " Melhametu'l-Harâfiş "(1977)²⁹ ise onun yeniden yorumundan başka bir şey değildir. Bir taraftan, bu kitabın, insanlık tarihine bakışı oldukça geniş açılı, diğer yandan mesajı da gayet anlaşılır ve açıktır. Bununla birlikte, aradan geçen uzun sürenin verdiği güven ile daha ikna edici, hikâyenin dokusuna işlenmiş sembolizm ile olağan üstü sanatsal bir dilde yazılmıştır.

Mahfuz'un dünyası, o halde, yukarıda irdelenen çalışmalarının da ortaya koyduğu gibi, Tanrı'nın öldüğü ve gömüldüğü bir dünyadır. İnsanlık tarihi,

²⁶ "Hırsız ve Köpekler" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Avi Pardo, Kırmızı Kedi, 2014. (çev.)

²⁷ "Arayış" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Işıl Alatlı, Hit Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2012. (çev.)

²⁸ "Dilenci" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Erdal Alova, Hit Kitap Yayıncılığı İstanbul, 2010.(çev.)

²⁹ "Ezilenler" ismi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Çev: Volkan Atmaca, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2013. (çev.)

yeryüzünde yalnızca toplumsal düzeni gerçekleştirmek için hiç bitmeyen uzun soluklu amansız bir mücadeledir. Bugün hala geçerliliğini koruyan dinler, uzak geçmişte, bu mücadelenin bir döneminin efsaneleştirilmiş değerlerinden başka bir şey değildir. Modern insana uygun olan ideolojik tercihlerin tümü, 'bilimin güçleri ile kuşanmış sosyalizm'in tanımlanmamış bir türünden ibarettir ve bu yürünecek tek yoldur. Ancak bu, bir gelecek görüşünden fazla bir şey değildir. Bu arada, adaletsizlik hüküm sürmeye devam eder ve bilim de -tıpkı eski dinler gibi- kötü ellerde başarısız olmaya mahkûmdur.